

1942, p. 91. 'Er verschenen in Nederland (met uitzondering dus van de Zwijndrechtse) vrijwel geen publicaties over secten en hun historie.' En: 'het ontstaan en de ontwikkeling van een groot aantal secten te Rotterdam (blijft) voor ons nog steeds een gesloten boek'.

3) *Anagrapheus*, p. 120. Het werd haar 'vereerd' door de Dordtse fotograaf, die zij in haar Leidse tijd bezocht. Het was de 'magnetiseur' en 'photographe' Van Houwelingen. Zijn vrouw, somnambule, heeft assistentie van de Haagse arts dr. Turk. Vriendelijke mededelingen van de archivaris van Dordrecht. Cf. noot 67.

4) 'Wie zich achter het pseudoniem *Anagrapheus* verbergt, is tot dusver onopgelost gebleven', P. J. Meertens, *Bibliografie* p. 7. Ik vermoed dat dr. G. van Gorkom de auteur is. In 1892 is hij Rem. predikant te Amsterdam. In het begin van dat jaar zijn de Zwijndrechtse door H. P. G. Quack in het nieuws gekomen. Daarop heeft dr. Van Gorkom in augustus een artikel geschreven over Maria Leer, die hem, toen hij in Leiden stond als *Herv. collega van ds. Maronier*, veel over de geschiedenis van de broederschap heeft verteld (*Anagr.* 135-7, Marang diss. 226). Tussen begin juni en augustus is *Anagrapheus'* boekje verschenen. In de nalatenschap van Maria vond men (*Anagr.*, p. 137) haar aantekeningen, neergeschreven in haar Leidse tijd op raad van 'een welmeenend vriend', aan welke vriend ze, in een aantekening op de kapt van haar geschrift, verzocht had voor de uitgave te zorgen. Van Gorkom is vrijwel de enige Leidenaar, die door *Anagrapheus* niet met name wordt genoemd. Ik veronderstel, dat dr. Van Gorkom vanwege beider relatie in Leiden aan ds. Maronier heeft gevraagd het voorwoord te schrijven. En dat hij het onder pseudoniem heeft uitgegeven, omdat hij menige uitdrukking van jeugdig enthousiasme niet meer voor zijn rekening nam. De terminus post quem wordt geleverd op p. 145, waar wordt gezegd, dat Maria, als zij nog had geleefd, 'met overgroot genot' de *Victoria Regia* in de Leidse hortus zou hebben gezien: op 8 juli 1872 ontplooidde daar de eerste plant haar kelk, H. Witte, *De Victoria Regia*, Leiden, 1872, p. 38 en 5, volgens vriendelijke mededeling van de archivaris van Leiden. Doch vgl. nog noot 71. Marang heeft geweten, wie *Anagrapheus* was, diss. p. 8: 'uit den naasten kring van *Anagrapheus* (Van Gorkom overleed in 1905, de dissertatie is van 1909) is mij verzekerd, dat de omwerking... zoo objectief en getrouw mogelijk heeft plaats gehad', maar hij heeft het pseudoniem geëerbiedigd; beoordeling van *Anagr.* bijv. diss. p. 133, 34 vv, 228 v. Dr. van Gorkom is in zijn artikel van augustus 1892 niet beter over de scheiding van 1834 ingelicht dan *Anagrapheus*, Marang diss. 36; cf. Marang diss. 133, n. 2, waar Marang stilzwijgend van de onkunde in dezen van *Anagrapheus* uitgaat – anders was hij immers op *Anagrapheus* verontwaardigd geweest! D.N. zal zijn d(omi)n(us).

5) J. G. Dillen, *De Kroniek* 31-8-1907, meende, dat men van een 'vervalst' document kon spreken – quod est demonstrandum – en vroeg zich af, of het oorspronkelijk geschrift niet was bewaard gebleven. Volgens Marang diss. p. 8 is dat niet het geval. Cf. G. H. 's-Gravensande in (Amsterdams) *Parool* 8-11-1958 over de bronnen van Van Schendel's *De Waterman*, waar hij op *Anagrapheus* wijst, en id., Arthur van Schen-